

Inhoudsopgave

Inleiding/S. Lindenberg en F.N. Stokman	9
<i>Deel 1. Modellenbouw en sociologische theorievorming</i>	
1. Afbeelden en verklaren met modellen in de sociologie/S. Lindenberg	15
2. Een model van oligarchiseringsprocessen in democratische organisaties/R. Wippler	40
3. De dilemma's van bureaucratieën met professionele staf/H.G. Schütte	62
4. Het economisch model van het wetsnalevingsdilemma/H. de Vos	75
5. Professions en de markt voor vertrouwensgoederen/J.G. Lulofs	92
6. Van een klassieke attitude-gedraghypothese naar een algemeen gedragstheoretisch model/F. Tazelaar	112
7. Theorievorming met behulp van een simulatiemodel. Twee alternatieve verklaringen van dubbelfuncties/A. Rutges	139
8. Regionale ontwikkeling en filiaalonderneming/J. van der Werf	158
<i>Deel 2. Modellenbouw en sociologisch onderzoek</i>	
9. Het meten en analyseren met modellen in sociologisch onderzoek/F.N. Stokman	177
10. Rasch, Mokken en schoolbeleving/I.W. Molenaar	195
11. Perceptie van politieke problemen door het Nederlandse electoraat. Een toepassing van gelijkenissenanalyse/W.H. van Schuur	214
12. Het indelen naar werkoriëntaties/R. Popping	233
13. Van samenhangen naar causale interpretaties. Een toepassing van LISREL op gegevens over welbevinden en levensomstandigheden/J. Ormel	248
14. Arbeidsvoldoening bij ambtenaren. Een methodologische panelstudie/F.J.R. van de Pol	269
15. Loglineaire modellenbouw in sociale indicatorenonderzoek/L. Dijkstra	283
16. Het logit-model van sterftetafels toegelicht aan de daling van de sterfte in Nederland van 1900-1979/H.A.W. van Vianen	304
17. 'Small is also beautiful'. Matching-modellen in internationaal vergelijkend onderzoek/J.L. Peschar	316

Deel 3. Ivan Gadourek en de Nederlandse sociologie

- 18. Ivan Gadourek. Op zoek naar de onderlinge verwevenheid tussen cultuur, sociale structuur en individu/J.H. Pompe - 333
- 19. Aantekeningen bij het samenstellen van een persoonsbibliografie/J.H.J. Vermeulen 347
- 20. Bibliografie van Ivan Gadourek/J.H.J. Vermeulen 360

- Lijst van auteurs 376
- Zakenregister 378

10
15
20
25
30
35
40
45
50
55
60
65
70
75
80
85
90
95
100
105
110
115
120
125
130
135
140
145
150
155
160
165
170
175
180
185
190
195
200
205
210
215
220
225
230
235
240
245
250
255
260
265
270
275
280
285
290
295
300
305
310
315
320
325
330
335
340
345
350
355
360
365
370
375
380
385
390
395
400
405
410
415
420
425
430
435
440
445
450
455
460
465
470
475
480
485
490
495
500
505
510
515
520
525
530
535
540
545
550
555
560
565
570
575
580
585
590
595
600
605
610
615
620
625
630
635
640
645
650
655
660
665
670
675
680
685
690
695
700
705
710
715
720
725
730
735
740
745
750
755
760
765
770
775
780
785
790
795
800
805
810
815
820
825
830
835
840
845
850
855
860
865
870
875
880
885
890
895
900
905
910
915
920
925
930
935
940
945
950
955
960
965
970
975
980
985
990
995

In
S
In
gev
wet
bou
in d
in d
in d
inge
in d
A
wor
pen
thec
hoc
van
stan
oret
thec
wor
ren
in d
mod
'nor
ontn
sche
De
In
beek
gege
enig
der
voor
van

Inleiding

S. Lindenberg en F.N. Stokman

In de sociologie heeft in de laatste tijd een belangrijke ontwikkeling plaatsgevonden: de opkomst van modellenbouw is een *normale* bezigheid van de wetenschapsbeoefening geworden. Nog in de jaren zestig was modellenbouw in de empirische sociologie 'iets nieuws', iets wat eigenlijk niet past in de sociologische traditie. In de theoretische sociologie was dit zelfs nog in de jaren zeventig het geval. Vandaag de dag heeft modellenbouw zowel in de empirische als ook in de theoretische sociologie een centrale plaats ingenomen. Is dit een modeverschijnsel of een diepergaande verandering in de sociologie?

Als men de functies van modellenbouw nauwkeuriger bekijkt, dan wordt duidelijk dat het niet om een modeverschijnsel, maar om een ingrijpende en blijvende verandering gaat. Zowel in de empirische als ook in de theoretische sociologie heeft modellenbouw vooral een functie: ad hoc-redeneringen te vervangen door een systematisch geïntegreerd stelsel van beweringen. In de empirische sociologie gaat het hierbij in eerste instantie om de vervanging van ad hoc-meting door meetmodellen. In de theoretische sociologie gaat het met name om het vervangen van 'narratieve' theorieën en geïsoleerde hypothesen door verklarende modellen. Hierbij wordt duidelijk dat 'meten' ook een theoretische bezigheid is en dat verklaren ook een empirische bezigheid is.

De verdere ontwikkeling tekent zich af: de 'ontmoeting' van verklarende modellen en meetmodellen in empirisch onderzoek als een onderdeel van 'normal science'. Op dit moment zijn er reeds tal van aanzetten die deze ontmoeting voorbereiden. Toch geeft dit boek blijk van vooralsnog gescheiden ontwikkelingen in de empirische en de theoretische sociologie.

De opbouw van het boek is als volgt.

In deel I (modellenbouw en sociologische theorievorming) worden voorbeelden van verklarende modellen in verschillende fasen van ontwikkeling gegeven. Bijvoorbeeld: het model van Wippler in hoofdstuk 2 is reeds in enig detail uitgewerkt, terwijl wij in hoofdstuk 8 in de bijdrage van Van der Werf zien welk soort redeneringen aan het ontwikkelen van een model voorafgaan. Het is tevens de bedoeling de lezer door de verscheidenheid van voorbeelden vertrouwd te maken met verschillende soorten van ver-

klarende modellen. In de hoofdstukken 2, 3 en 5 worden bijvoorbeeld gedragsmodellen impliciet of expliciet gebruikt als instrument om samen met institutionele en sociaal-structurele aspecten bepaalde maatschappelijke verschijnselen te verklaren. In hoofdstuk 4 en 6 staat de verklaring van sociaal gedrag zelf centraal. In hoofdstuk 7 maken wij kennis met simulatiemodellen als instrument om verklarende modellen op te stellen en te vergelijken. In deel 2 (modellenbouw en sociologisch onderzoek) worden verschillende soorten van modellen voorgesteld die in eerste instantie bedoeld zijn om data te analyseren. Een belangrijke plaats wordt ingetomen door verschillende meetmodellen (hoofdstukken 10, 11, 12 en 17). Uit deze voorbeelden wordt duidelijk hoe verweven meting en theorievorming zijn en hoe, al naar gelang van het meetprobleem, soms één en soms een verscheidenheid van meetmodellen van toepassing is. Nadrukkelijk wordt ingegaan op de vragen welke beslissingen de onderzoeker moet nemen en welke voor- en nadelen bepaalde meetmodellen hebben. Naast meetmodellen, maar in duidelijke samenhang ermee, komen ook verschillende soorten modellen aan de orde die men 'structurele modellen' noemt. Deze modellen geven op een systematische manier de bij het onderzoek belangrijke beweringen in een geïntegreerde vorm weer, ongeacht of het gaat om een causaal toetsend (hoofdstuk 13), analyserend (hoofdstuk 14), explorerend (hoofdstuk 15) of beschrijvend (hoofdstuk 16) onderzoek. Ook bij deze voorbeelden wordt op de vraag ingegaan welke voor- en nadelen aan de toepassing van een bepaald soort model verbonden zijn. Hoe verschillend de toepassingen kunnen zijn, is te zien aan een vergelijking van het gebruik van LISREL-modellen in de hoofdstukken 13 en 14.

In beide delen worden voorbeelden van modellenbouw gegeven, in plaats van wetenschapsfilosofische of wiskundige uiteenzettingen. Deze voorbeelden worden per deel ingeleid door hoofdstukken (1 en 9) die de relevante aspecten van modellenbouw in de theoretische en empirische sociologie bespreken. Deze inleidingen zijn bedoeld om de betekenis van modellenbouw in de sociologie duidelijk te maken en niet om een gedetailleerd technische uitleg van modellenbouw te geven. Per hoofdstuk wordt tevens een redactionele toelichting gegeven die per deel van het boek een verband legt tussen het inleidende hoofdstuk en de belangrijke aspecten van het voorbeeld.

Door de opbouw van dit boek lijkt het bij uitstek geschikt om gebruikt te worden in het onderwijs, voor zelfstudie en als handvat bij het toepassen van modellenbouw in theorie en onderzoek. Juist de nadruk op toegankelijke voorbeelden en uitleg zijn bij ons weten tot nu toe in geen ander boek

over
theor
bruik
deze
om n
kelijk
ven w
litera
ren (*
mode
elk ge

over modellenbouw te vinden. In het onderwijs kan het boek zowel in de theoriecolleges als ook in colleges over methoden en technieken worden gebruikt, wat, zo hopen wij, op zich weer een bijdrage aan de integratie van deze onderdelen kan leveren. Voor een verdieping is het uiteraard nodig om naast dit boek ook andere literatuur te betrekken. Om dit te vergemakkelijken is in de literatuuropgave achter de meeste hoofdstukken aangegeven welke additionele literatuur het meest relevant is: één ster (*) betekent literatuur die dieper ingaat op de relevante technische aspecten; twee sterren (**) betekent literatuur die interessante voorbeelden van soortgelijke modellen of modeltoepassingen bevat. Voor gebruik van het boek is het in elk geval aan te raden eerst de inleidende hoofdstukken te lezen.

orbeeld ge-
samen met
happelijke
ng van so-
simulatie-
n te verge-
erschillen-
ld zijn om
r verschil-
orbeelden
n hoe, al
eidenheid
aan op de
: voor- en
, maar in
modellen
len geven
weringen
saal toet-
oofdstuk
rbeelden
sing van
assingen
ISREL-
eyen, in
n: Deze
) die de
sche so-
van mo-
ailleerd
t tevens
erband
van het
ebruikt
passen
ganke-
er boek